

UN DESTIN AL TRĂIRILOR EXTREME DOCTORUL HABILITAT ÎN FILOLOGIE ANDREI ȚURCANU LA 70 DE ANI

Născut la 1 septembrie 1948, în comuna Cigârleni, Ialoveni. Poet, critic și istoric literar. Domeniul de cercetare: literatură română contemporană.

Doctor habilitat în filologie (1996), conferențiar universitar (1995).

Născut la 1 septembrie 1948, în comuna Cigârleni, Ialoveni. Poet, critic și istoric literar. A absolvit Școala Medie din Hâncești (1966) și Facultatea de Filologie a Universității de Stat din Chișinău (1971). Lucrează un an în calitate de redactor la Direcția emisiunilor pentru copii a Televiziunii din Chișinău. În 1972 se înscrie la doctorantură la Institutul de Literatură Universală al Academiei de Științe a URSS „M. Gorki”. Doctor în filologie (1987), doctor habilitat (1996).

Între 1975 și 1990 este cercetător științific la Institutul de Limbă și Literatură al Academiei de Științe din Chișinău. Ales în 1990 deputat în primul Parlament democrat, în 1993 va fi numit consilier prezidențial, apoi din nou consilier și purtător de cuvânt al președintelui Republicii Moldova (1997–1999). Din 2002 activează ca profesor la Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău. Sub conducerea lui au fost susținute 5 teze de doctorat.

Din 2010 este șeful Sectorului de literatură română contemporană la Institutul de Filologie al AȘM. După debutul, în 1971, cu cronici literare la revista „Nistru”, continuă să colaboreze la această publicație, să semneze note critice și studii în „Limba și literatura moldovenească”, „Codri”, „Tinerimea Moldovei”, „Literaturnaya gazeta”, „Druzhba narodov” ș. a. Alături de cărți de critică literară – *Martor ocular* (1983), *Regăsirea numelui* (în limba rusă, 1990), *Bunul simț* (1996), *Arheul marginii și alte figuri* (2013) –, A. Țurcanu a tipărit volumele de poezii *Cămașa lui Nessos* (1988, ed. II, 1996), *Elegii pentru mintea cea de pe urmă* (2000), *Destin întors* (2005), *Iisus prin miriști* (2006), *Estuar* (2008), *Plânsul Centaurului* (2008), *Interior în roșu aprins* (2012), *Verde regal* (2014), *Rost*

(2018), eseul *Sabatul sau Noaptea vrăjitoarelor politici moldovenești* (2000) și *Cartea din mâna lui Hamlet (Dialog cu Nina Corcinschi)* (2017).

I s-au decernat Premiul Centrului Independent de Jurnalism (1999), Premiul Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova (2000), Premiul Uniunii Scriitorilor „Grigore Vieru” (2012), Premiul pentru eseu al Ministerului Culturii – Salonul Internațional de Carte, Chișinău (2013), Premiul Național pentru Literatură (2016).

Zgârcit în aprecieri atunci când face comentarii referitoare la scrisul din Basarabia de până la 1990, conștient de anacronismul unei literaturi „acefale”, A. Țurcanu răbufnește adesea categoric și malițios. A fost, în consecință, sancționat oficial, luându-se măsuri drastice de temperare a pornirilor sale pamfletare, printre care și interdicția de a fi publicat. Acid și dur, incapabil să se iluzioneze, de o îndărătnicie învecinată cu disperarea, cu un accentuat gust de amărăciune defetistă, el ratează totuși, ca și Vasile Coroban, o vocație de polemist. În lipsa unor publicații dispuse să accepte comentariile sale caustice la maculatura oficioasă, își găsește salvarea în studii ample de analiză a tendințelor și fenomenelor artistice generale, îndeosebi a celor ce țin de metamorfozele literaturii. Configurează cu exactitate și cu o perspectivă de sinteză corectă orientări artistice, tipologii tematice, caracteristici ale imaginarului, practică o interpretare fenomenologică meticuloasă, subtilă și nuanțată. Textele au un pronunțat caracter eseistic, un aer de meditație lucidă, dezabuzață, ținând să surprindă în literatura basarabeană sensuri mai adânci, accente subversive, vădite în gesturi de rezistență și dăinuire națională, dar și în mutații

negative de psihologie socială și devieri degradante de mentalitate. Mai cu seamă eseurile publicate în volumul *Bunul simț*, dar și cele din *Sabatul sau noaptea vrăjitoarelor politiciii moldovenești* impun o conștiință interogativă, un spirit lucid și incoruptibil.

Disocierea rece, atroce, sceptică și uneori chiar fatalistă, se conjugă cu ardența nevoii de repere călăuzitoare și nostalgia de orizonturi valorice. Demersul său critic din ultimii ani se aprofundează programatic și se nuanțează hermeneutic prin recursul la deschiderile multiple oferite de formula fericită, emblematică pentru literatura și spiritualitatea românească din Basarabia, *arheul marginii*. Expresia are o dublă încărcătură ontologică – „masă de creativitate”, „putere uriașă, tulbure, excentrică, neobișnuită”, care în relație cu „Centrul moleșit și diluat” este „vârful de lance al unui românism categoric, revigorator”, având „un rol de resuscitare a funcțiilor atrofiate” ale acestuia și, pe de altă parte, – Margine înstrăinată de Centru, supusă opresiunii și pseudomorfozelor cu efectul nociv al deviantelor identitare.

Spirit dramatic și sagace, A. Țurcanu este dublat în poezie de un vizionar vibrând la pragul limită al trăirilor. Debutul său târziu, la 40 de ani, cu un volum de versuri anunțat cu mult înainte, dar care nu a putut fi publicat din cauza restricțiilor dogmatice comuniste, se explică tocmai prin caracterul insolit și rebel al acestei poezii în contextul literaturii festiviste, liricoide și oficios-ritualice ale vremii. În opoziție cu paradisiacul din poezia colegilor de generație, de care se desolidarizează programatic, A. Țurcanu cultivă un lirism sumbru și încrâncenat, dominat de un neoexpresionism apocaliptic cu imagini și tonalități de sfârșit de eră. Poetul dă asigurări că ar fi vorba despre un jurnal de călătorie „absolut autentic”, „zămislit într-un efort de a rezista repaosului, [...] civilizației crepusculare, experienței umane bântuite de tenebrele angoasei și disperării, viziunilor escatologice, violenței anarhice a sângelui-vitriol”.

Cămașa lui Nessos reprezintă o construcție labirintică, plină de capcane semantice, propune înțelesuri ce se concentrează într-un discurs contorsionat, incisiv, dramatic, fragmentar, ambiguu, provocator, subversiv, intertextualist, negativist, afin cu spiritul optzecist. „Otravă rumenă mi-e fructul/ ce l-am dat luminii.../ Seninu-i aspru, nedeschis vederii/ cuțite împlântă adânc/ în trupuri androgine...”, își definește autorul poezia. Cele mai multe poeme au un subtitlu care îi permite să se dedubleze, să intre în pielea „personajelor” de sorginte mitologică sau literară și să exprime, grav și trist, o stare de tensiune generală, cu alternanțe între agonie, răzvrătire și disperare neagră: „Sub pașii moi e ziua o povară./ Cucuta-i verde-verde. Într-o sferă/ plină cu mercur mă scald. E frig. / E început de eră?/ Sunt singurul exemplar din speță ce mai speră”

(*Elegia Cavalerului Tristei Figuri*). Tonalitatea defetistă întunecată, ca mărturie a unei trăiri profund dramatice, rămâne dominantă și în volumul *Elegii pentru mîntea cea de pe urmă*, sfârșind cu acea imagine cvasi-apocaliptică a unei Basarabii depopulate din finalul *Ghid turistic „R.M. 2050”*: „Priviți aceste cirezi de vite sătule,/ Astăzi ele sunt aici singurele viețuitoare,/ în mersul lor legănat, în ochii lor plini de o mahnă adâncă/ se mai resimte melancolia stăpânilor de altădată,/ acum, dacă s-au sălbăticit și au umplut șesurile, codrii, câmpia,/ sunt prinse metodic, băgate în vagoane/ și transportate dincolo pentru fabricarea săpunului./ Uitați-vă în zare un tren/ cu niște vagoane parcă-s coșciuge/ cum abia găfâie,/ iar ține calea spre abator”. Fără tentația metaforizărilor absconse anterioare, discursul, cvasiprozaic pe alocuri în mod programatic, excelează prin ironie, sarcasm și, mai ales, prin directitatea sentimentului dezgolit de orice artificiu de „mediere” (*Tata*).

Volumele ulterioare de poezie continuă aceeași odisee inițiatică prin labirinturile unei lumi fără un ax interior, pândită de pretutindeni de agresivitatea unor forțe malefice omniprezente, căzută în vid sau risipindu-se în neant („pe râpă curge mana”), o lume care finalizează în Estuar cu fulgurante „luminișuri” heideggeriene, cu o simbolică ieșire la Mare și o regăsire de sine în fața infinitului, a morții, a transcendenței. Deși de la carte la carte A. Țurcanu încearcă diverse formule de expresie lirică și un registru de retorică poetică foarte larg, în toate regăsim un romantic maximalist, cu efigiile lui Don Quijote și Eminescu în structurile de adâncime ale poeziei, dar și un naufragiat într-un real cu semn întors, un rătăcitor pe un pământ al nimănu (No man's land) fără așezare și fără odihnă, un Ahasferus resemnat și abulic sau o voce plurală vitriolată la cota celei mai înalte intensități.

Critica literară a remarcat în lirica lui A. Țurcanu „o conștiință tragică” (Th. Codreanu) ca paradigmă a „situării în adevăr”. Adevărul pus în lumină stă pe muchia dintre ființarea și nonființarea a ceea ce el numește „marginea românismului”, la limita unor fracturi ontologice identitare trăite cu dramatismul unui „destin întors”. Creația sa refuză din start jocul facil, bagatela, metafora comună, efuziunile banale, țintind trăirea plinară, atitudinea tranșantă, implicarea totală. Patosul său este unul de adeziune deplină, precum sarcasmul, ironia sunt, de obicei, fără drept de apel. *Aurea mediocritas* nu-și are locul în această viziune a trăirilor extreme. Arheul marginii ține de un destin, un destin tragic asumat mereu, în toate genurile profesate de A. Țurcanu, cu ardența și implicarea totală a unui martor lucid și integru.

Dr. hab., prof. univ. Alexandru BURLACU